

Toespraak van Thije Adams tijdens de jaarlijkse conferentie Fonds voor Cultuurparticipatie

**Aanbod en participatie op het gebied van cultuur
Pleidooi voor een omslag in het beleid**

17 juni 2010

Dames en heren,

Cultuurparticipatie is belangrijk. Daar zijn wij het met elkaar wel over eens. Maar waarom ook al weer? Over dit onderwerp zijn bibliotheken vol geschreven. Onbegonnen werk om dat allemaal in een paar minuten samen te vatten. De meest bondige formulering van het waarom van cultuurparticipatie die ik ken, is deze: "Lire...c'est vivre plus."

Wie leest, leeft meer. Als je leest, leef je meer dan wanneer je niet leest. Dat geldt voor lezen, voor boeken, maar natuurlijk ook voor kijken en luisteren. Voor schilderijen, films, theater, muziek. Voor heel die wereld van cultuur in specifieke zin. Als je leest, om even bij dat voorbeeld te blijven, maak je dingen mee die je anders niet mee zou maken. Een verhaal laat ons in een vorm die de geest boeit - dat is dus het verschil met de kermis -, dingen beleven. Meer dan er ooit in ons dagelijks leven zouden passen. En dat doet wat met je. Kijk wat er gebeurt wanneer je een kind een verhaal vertelt. Vindt dat hondje, vinden Hans en Grietje de weg terug naar huis? Vragen die een beroep doen op het voorstellingsvermogen en daarmee op het verstand van een mens. Of hij nu klein is of groot. Maar vooral ook op het inlevingsvermogen, ons vermogen tot empathie.

Wij volwassenen, wij willen weten of Odysseus de weg terug vond naar huis. En als wij dan geboeid lezen, of horen lezen, of horen zingen, hoe dat in zijn werk ging en wat hij thuis aantrof, dan vergroot dat ons intellectuele en emotionele repertoire, onze kritische zin. Onze wendbaarheid dus. En het scheidt een band met mensen voor wie dat verhaal ook iets betekent.

Moet je dat zelfontplooiing noemen? Dat weet ik niet. Misschien word je van verhalen, van muziek, wel een beetje een ander mens dan je eerst was. Minder jezelf dus. Voor veel mensen toch zo ongeveer het beste wat hun kan overkomen. Maar het is wel ontplooiing. Van goede verhalen, van goede muziek word je rijker. Niet per se beter, jammer genoeg. Voor een samenleving zou ik dat wel durven te verdedigen. Een wereld met Bach, met de Matthäus van Bach, is groter, rijker, meer geschakeerd en daarmee ook beter dan een wereld zonder. Zo eenvoudig.

Waarom is cultuurparticipatie, dat wil zeggen kunst en de aanpalende gebieden van erfgoed en media een plek geven in je leven, dus belangrijk?

Omdat je daar veel genoeg aan kunt beleven. En omdat je daarmee jezelf tegelijkertijd groter, ruimer maakt. Intellectueel en emotioneel. Dat geldt voor ieder van ons individueel, dat geldt ook voor onze samenleving. En bovendien: een zekere mate van gezamenlijk repertoire is een gedeeld referentiekader, en daarmee van vitaal belang om die samenleving bij elkaar te houden.

En juist daarom is het zo ongelooflijk wanneer een politicus als Fred Teeven, toch goed voor een derde plaats op de lijst van de VVD, zich in NRC Weekblad parmantig laat ontvallen: “ik heb maling aan literatuur want dat is dom geneuzel”. Zogenaamd om de Amsterdamse grachtengordel een beetje op de kast te jagen. Nu kun je bezwaar hebben tegen bepaalde literatuur.

Je kunt bezwaar hebben tegen het literatuurbeleid. Maar met “ik heb maling aan literatuur want dat is dom geneuzel” zet je jezelf natuurlijk nogal te kijk.

Stel je voor: Nederland zonder de verhalen van de Bijbel, of zonder de gedichtjes van Annie M. G. Schmidt. Met alle respect voor de VVD, maar dat is natuurlijk geen taal voor een volksvertegenwoordiger.

In de Wet op het specifiek cultuurbeleid zien wij het belang van cultuurparticipatie terug. De tekst daar, mocht u die er niet alle dagen op naslaan, luidt als volgt:

“Onze minister is belast met het scheppen van voorwaarden voor het in stand houden, ontwikkelen, sociaal en geografisch spreiden of anderszins verbreiden van cultuuruitingen; hij laat zich daarbij leiden door overwegingen van kwaliteit en verscheidenheid.” Je kunt dit lezen als een drieslag: cultuurbehoud, cultuurschepping en verbreiding, of als een tweeslag. Aanbod, zorgen dat de dingen er zijn, en participatie, zorgen dat de mensen er kennis van kunnen nemen, en dan hopen dat zij dat vervolgens ook daadwerkelijk doen. Maar als wij nu niet naar de wet kijken maar naar het beleid, dan valt op dat het been van de participatie toch bepaald korter is dan het been van het aanbod. Aanzienlijk korter zelfs. Zie het Fonds voor Cultuurparticipatie bij wie wij vandaag te gast zijn. Niets dan goeds daarover, dat spreekt. Maar in de tijd gezien wel het laatste fonds. En tegenover in feite per discipline een fonds voor het aanbod. Nu weet ik wel: dat mag je niet helemaal zo stellen. Ook in het fonds zit aanbod en ook de andere fondsen kennen een zorg voor participatie. Zeker de Mondriaan Stichting. Maar toch. Laat ik zeggen dat het fonds een tamelijk late en tamelijk bescheiden poging is om in de gesubsidieerde sector op landelijk niveau iets meer gewicht te geven aan participatiebeleid als toch het logische en noodzakelijke complement van aanbodbeleid. Maar als dat zo is en in feite altijd ook erkend is, waarom is dat participatiepootje dan toch zo'n stuk korter? Dat heeft, denk ik, met twee dingen van doen.

Allereerst met een praktisch gegeven, namelijk dat participatiebeleid veel lastiger is dan aanbodbeleid. En vervolgens ook, en misschien wel vooral, met een bepaalde manier van kijken, die stamt uit de 19e eeuw, uit de Romantiek. Eerst dat praktische punt.

Participatiebeleid is veel moeilijker. Verbaast u dat? Bedenk dan dat makers voor het kunst- en cultuurbeleid veel eenvoudiger zijn te grijpen dan gebruikers. Makers zijn gedreven. Als

het beleid kansen biedt, melden die zich vanzelf. Een beetje erkenning en een beetje inkomen zijn dan vaak al voldoende. Voor gebruikers ligt dat anders. Die moeten in de regel geld meebrengen. Of in elk geval tijd en moeite. Soms is dat geen probleem. Voor bepaalde evenementen staan mensen graag in de rij. Maar meestal moet je ze aansporen om te komen kijken, te komen luisteren of om te lezen. In plaats van dingen te doen die ook plezierig zijn en wel zo gemakkelijk. Goed beschouwd is het dan ook geen wonder dat het cultuurbeleid succesvoller is op de flank van het aanbod dan op die van de participatie. Leg er wat geld naast, en aanbieders bieden aan. Maar voordat daar dan ook publiek, liefst betalend publiek, op afkomt, is er nog een hele weg te gaan. Alles wat er al is aan kunst en cultuur, maar ook al het moois dat daar iedere dag nog bij komt, moet dan moeizaam een plekje zien te veroveren in de beperkte aandacht van een relatief klein deel van de bevolking.

En dan onze manier van kijken, het tweede punt. In het kunst- en cultuurbeleid is de dominante blikrichting van boven naar beneden. De blikrichting die ons is overgeleverd uit de Romantiek. Die hoorde bij de kunstenaar als ziener, genie. Met als grote voorbeeld: Beethoven, de titaan. Wagner, die het niet voor minder deed dan voor de verlossing der mensheid. Victor Hugo, die een staatsbegrafenis kreeg, waarvoor heel Parijs uitliep. Verdi, die tot in zijn naam de eenwording van Italië had belichaamd en bij wiens begrafenis in Milaan het openbare leven eveneens geheel stil kwam te liggen. Naast dergelijke grootheden waren gewone mensen inderdaad heel klein. Die kunstenaars, dat waren de scheppers en anderen konden zich laven aan hun werk. Met terugwerkende kracht werd de Nachtwacht een altaarstuk waar mensen in bewondering, devotie zelfs, naar opzagen. De subsidiërende overheid nam deze blik misschien niet zelf over. Maar de gesubsidieerde sector wel. Dankzij publiek geld kon deze opvatting in grote delen van het culturele veld gemeengoed worden: grote kunst als doel op zichzelf. En wij – de gesubsidieerde sector - dus ook een beetje. Geldt dat echter ook voor de iets minder grote kunst, voor de niet zo grote kunstenaars en voor gewone kunstinstellingen, hoe graag die zich ook opwerpen als zaakwaarnemers van hoge kunst? Allemaal zichzelf genoeg? Op dit punt zijn de opvattingen sterk aan het veranderen. Een paar citaten om dat te illustreren.

“De overheid ondersteunt ... de productie van kunstwerken die nauwelijks onder de aandacht (kunnen) worden gebracht.” Gitta Luiten, directeur van de Mondriaan Stichting, in ‘*Second Opinion*’. Haar zorg wordt gedeeld door Lex ter Braak, directeur van het Fonds BKVB. “Achteraf gezien was het beter geweest als de overheid in gelijke pas met de wederopbouw stappen terug had gezet om ruimte te bieden aan...verzamelaars,

particulieren, publiek en met hen aan andere geldstromen. ... Het subsidiesysteem zoals wij dat nu kennen is, kort gezegd, een hardnekkig pseudomorf van de BKR.”

Dan de podiumkunsten. “De uitdaging waar het NFPK+ voor staat”, zo lezen wij in de ‘*Beleidsuitgangspunten 2009-2012*’, “is het bewerkstelligen van een wisselwerking tussen een divers en kwalitatief hoogwaardig aanbod én een groot en breed publiek.” Dat vraagt “aandacht voor de hele keten van scheppen, produceren, programmering en publieksopbouw” om een einde te maken aan de huidige “onvoldoende aansluiting ... tussen productie en afname”. Dit alles ... “om de frictie tussen aanbod en afname ... zoveel mogelijk te ondervangen”. “Het NFPK+ overweegt daarbij behalve de kwaliteit van aanvragen op zich, ook of die kwaliteit daadwerkelijk tot zijn recht kan komen in de betreffende sector. “... Is er niet teveel van hetzelfde, is er voldoende variëteit?”

Deze geluiden, uit de sector zelf nog wel, zijn nieuw, zo kan ik u verzekeren.

Hier wordt zonder mitsen en maren uitgesproken dat er ook op het terrein van kunst en cultuur sprake kan zijn en sprake is van overproductie. Van aanbod waar geen vraag tegenover staat.

Geen misverstand: sommige producten, of soorten producten, geef je gedurende kortere of langere tijd een extra duw in de rug. Omdat je vindt dat bijvoorbeeld hun innovatieve karakter dat nodig maakt en ook verdient. Maar dat kan natuurlijk niet gelden voor alle producten, en steeds. Want ook in de cultuur is er aanbod dat alleen zin heeft als er vanuit de samenleving vraag naar bestaat. Het aanbod van een symfonieorkest bijvoorbeeld, of van een gezelschap voor repertoiretheater. Van culturele nutsbedrijven kortom. Dat aanbod en ook de instellingen die het verzorgen, vormen geen schaars of kwetsbaar cultureel goed. Daarbij past geen onkritisch ontzag. Daar kun je, mag je, moet je zelfs robuust mee omgaan, in die zin dat zij hun bestaansrecht dienen te ontleen aan de belangstelling en aan een reële steun, ook financieel, van hun publiek en de samenleving.

Van wie, denkt u, is dit citaat afkomstig?

“...het cultuurbeleid zal er altijd op gericht moeten zijn de cultuurdeelname door een mondig publiek te vergroten. Met een beleid gebaseerd op de onmondigheid van het publiek zal, alle goede bedoelingen ten spijt, de cultuur geen dienst bewezen worden. Wat een vruchtbare en stimulerende spanning kan zijn tussen aanbod en participatie, zal dan worden verbroken tot nadeel van beide componenten en met alle gevolgen van dien, juist voor het maatschappelijk functioneren van de cultuur. Het is in zekere zin letterlijk een koud kunstje om met wat overheidsgeld een cultuuraanbod in stand te houden en vervolgens te constateren dat er daarnaast in een ander circuit ook cultuurdeelname plaatsvindt en dat die beide zaken weinig met elkaar van doen hebben. Spannend wordt het pas wanneer dat aanbod en die

participatie op elkaar inwerken. Vanuit die overweging heb ik, in naar ik hoop genuanceerde bewoordingen, ... gesproken over de samenhang tussen aanbod, distributie en afname." Dat was minister Brinkman op 18 november 1985 in de Tweede Kamer, tijdens de behandeling van de notitie Cultuurbeleid. Vijfentwintig jaar geleden dus. In de tussentijd is het probleem er niet kleiner op geworden.

Tot nu toe is deze kwestie vooral gezien als een vorm van marktimperfectie. Voor een deel inherent aan kunst en cultuur. Zeker, de ergste oneffenheden kon je wegstrijken. Je kon, maar niet te vaak, een orkest, een ensemble of een theatergezelschap opheffen, althans niet langer subsidiëren. Je kon, en dat klonk al veel beschaafder, een extra inspanning leveren op het punt van de marketing. En als dat niet of maar zeer ten dele werkt, zoals uit een promotieonderzoek van Kim Joosten aan de Rijksuniversiteit van Groningen zal blijken? Ja, dan nog hebben wij hier een bijzondere verantwoordelijkheid. We doen ons best om kunst en cultuur bij de mensen te krijgen, maar als dat niet lukt, dan moet je toch solidair zijn met het aanbod. Een inspanningsverplichting dus, geen resultaatsverbintenis. Waarom? Omdat dat aanbod kwaliteit heeft. En kwaliteit kan aanspraak maken op bescherming, ook als het publiek daar niet, of nog niet, in meegaat. Als je de sector echt was toegedaan, dan beschouwde je deze onvolkomenheid als iets waarmee je moest leren leven. Jammer natuurlijk. Zonde dat mensen er niet veel meer gebruik van maakten. Maar in het licht van het hogere doel dat werd gediend, namelijk zorgen dat artistieke kwaliteit aanwezig blijft in onze samenleving, geen reden om je door een wat gebrekkige respons uit het veld te laten slaan.

Want, en nu in volle scherpte, de betekenis van die kwaliteit, door deskundigen vastgesteld, de betekenis van dat kwaliteitsaanbod, door deskundigen geselecteerd, was en is in die visie in laatste instantie niet afhankelijk van de bijval van het publiek. Die betekenis en die waarde staan ook op eigen kracht overeind.

Maar wat als mensen dat steeds minder geloven? Als mensen niet langer accepteren dat iemand anders hun komt vertellen wat kwaliteit is en wat niet? Als mensen – in die opvatting bevestigd door een culturele vrijetijdsindustrie en door media die steeds beter iedereen op maat bedienen - alleen geloven in hun eigen voorkeur en in hun eigen kwaliteit, 'want waarom zouden die minder zijn dan die van jou'? Dan hebben wij niet langer te maken met alleen een marktimperfectie maar vooral met een geloofsonvolkomenheid. En zoals u allen weet: dat is pas écht gevaarlijk. Dit vraagt misschien nog wat toelichting.

Essentieel voor een democratie is dat je in het maatschappelijke debat niet kunt verwijzen naar transcendentie. Dat telt niet. Ik mag dus niet zeggen: God vindt het zo en dus moet het zo. In mijn persoonlijk leven kan dat wel. Ik kan mij ook met gelijkgezinden aaneensluiten om maatschappelijk meer gewicht in de schaal te leggen. Maar ook dan geldt in de politieke arena alleen mijn stem en niet de stem van God. En als ik niet terug kan vallen op een hoger gezag, op een hogere autoriteit, dan jij natuurlijk ook niet.

Om te zien waar dit toe leidt, moet u vooral letten op hoe macht en gezag, autoriteit, in het leven van alledag worden ervaren. Welnu, in dit opzicht was het gezagsgetrouwe Nederland van 50 jaar geleden een ander land dan Nederland nu. Alleen al dat woord gezagsgetrouw. Een echo uit een andere tijd. Nu is dit allemaal niets nieuws natuurlijk. Maar wel van belang om het volgende te begrijpen. Wat de kunstkenner bij Kunst en Kitsch mag zeggen, is: dat potje van het buffet van oma is een heel mooi potje. Dat werd in de Achttiende Eeuw daar en daar voor gebruikt, en de waarde ervan schat ik op zo'n 1500 euro. Is dat even schrikken van geluk. Wat de kunstkenner niet mag zeggen, is: maar à propos, wat heeft u zich toch volgehangen met prullaria en heeft u niet in de gaten hoe vreselijk u er uitziet met al die piercings? Een taxatie van de prijs horen wij graag van de expert. Over waardeoordelen gaan wij zelf. Daar heeft een ander zich niet mee te bemoeien.

En hoe schat u nu, in een dergelijke mindset, de toekomstkansen in van het onafhankelijke kwaliteitsoordeel door deskundigen als een van de hoekstenen van ons cultuurbeleid? Dames en heren, dit is al bijna een retorische vraag. Geen goddelijk beginsel, dan ook geen kwaliteitsbeginsel. Mensen zijn niet gek. Dat kwaliteitsoordeel zal om te beginnen voortdurend en op formele gronden worden aangevallen. De deskundigen waren niet onafhankelijk. De onafhankelijken waren niet deskundig. Zij zijn niet zelf komen kijken. Zij zijn op het verkeerde moment komen kijken. Allemaal waar. Maar wat er achter zit is natuurlijk telkens die ene en die zelfde vraag, namelijk wie is die persoon om uit te maken of wat ik doe, deugt of niet. Die geest heeft zich de afgelopen 50 jaar iedere dag een beetje verder uit de fles gewurmd. Op alle terreinen. Dus ook op dat van de cultuurpolitiek. En die krijgen wij voorlopig niet in de fles terug.

Wij accepteren steeds minder dat er mensen formeel in een positie zouden zijn om over ons werk of over onze voorkeur te oordelen in termen van kwaliteit. Wij willen geen kwaliteitsbeginsel dat boven ons staat. Ja, als je jong bent en via een pianoconcours naam wilt maken. Technische kwaliteit. Maar waag het niet tegen iemand te zeggen dat zijn muziek niet deugt!

In zo'n omgeving kan cultuuraanbod niet langer terugvallen op een zin, een betekenis, die de verhouding van vraag en aanbod overstijgt. Iets hogers, iets groters. Op iets wat voor iedereen geldt. Ook voor jou. Ook als je het er niet mee eens bent. En dus heeft aanbod waar onvoldoende vraag tegenover staat, vanaf dat moment een probleem. Vroeger was mooi cultuuraanbod net zoiets als gebed. Goed in zichzelf. Ook als het niet onmiddellijk werkte, dan nog zou het te zijner tijd zeker vruchten afwerpen. Nu is aanbod zonder vraag verspilling. En de overheid dan. Kan die ingrijpen? Nauwelijks. De overheid heeft niet langer het gezag, de autoriteit, om te zeggen: en toch doen we het zo. Die overheid is immers zelf misschien wel het eerste object van de toenemende maatschappelijke twijfel en scepsis.

Wij komen, dames en heren, uit een tijd waarin het jammer was, zonde zoals ik al zei, als mooi cultuuraanbod niet gecompliceerd werd door cultuurparticipatie. Participatie in functie van aanbod. Wij gaan toe naar een tijd waarin wij het aanbod steeds meer zullen zien in functie van de vraag. Waarin de participatie het aanbod legitimeert. En dat brengt mij dan bij de ondertitel van mijn verhaal. Aanbod en participatie op het gebied van de cultuur: pleidooi voor een omslag in het beleid.

Die formulering is nog aan de voorzichtige kant. Want die omslag die komt er, zo is mijn stelling. Die voltrekt zich voor een deel al op dit moment. Die houden wij niet tegen. Of wij het daar nu mee eens zijn of niet. Maar als dat zo is, dan kunnen wij ook maar beter niet met de blik in de achteruitkijkspiegel de toekomst tegemoet rijden. En bewust positie kiezen in plaats van de ontwikkelingen over ons heen laten komen. Als je kwaliteit hoe langer hoe minder van bovenaf op kunt leggen, dan is er maar één alternatief. Ten minste als je niet bij de pakken neer wilt zitten. En dat is: van onderop opbouwen.

Wat deze omslag voor het cultuurbeleid betekent, zal nauwelijks toelichting behoeven. In plaats van complementair wordt participatie de aandrijfmotor van dat beleid. En dat heeft majeure consequenties op ieder terrein. Voor de positie van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Voor de manier van werken van de andere fondsen. Voor de bestuurlijke verhoudingen op dit gebied. Voor de rol van deskundigen. Voor de Raad voor Cultuur. Noem maar op. Overal moeten wissels worden omgezet. Niet in één keer. Maar wel geleidelijk en consequent. En met dit als centrale omkering. Wat nu meestal begint met aanbod van het Rijk, met andere overheden in de rol van bijrijder, zelfs waar het gaat om hun eigen infrastructuur, en met het publiek als niet erg betrouwbare derde partij, zal in de toekomst veel vaker moeten beginnen met het publiek, dan de decentrale overheden, en tenslotte, eerder volgend dan sturend, het Rijk.

En de kunstinstellingen waar ik het eerder over had? Die zullen moeten leren om voortaan eerst naar hun publiek te kijken en pas daarna naar de subsidiënten, in plaats van omgekeerd.

Het is voor een andere gelegenheid om dat alles systematisch verder te doordenken en uit te werken. Vooral in termen van maatvoering. Want het zou natuurlijk dodelijk zijn om nu ieder initiatief aan dezelfde criteria voor publiekssteun te binden of aan dezelfde criteria voor eigen inkomsten. En ook straks moet aanbodbeleid mogelijk blijven. Maar niet als regel.

Nu wil ik nog kort stilstaan bij twee vragen.

Allereerst: is het naar zijn aard nieuw wat zich thans aandient? Nee, dat is niet nieuw. Het is eerder oud. Bach schreef de muziek waarom zijn vorst vroeg, of die voor de eredienst nodig was. Een enkele keer ook werk waar niemand om had gevraagd, en dat hij dan aan deze of gene hooggeplaatste opdroeg in de hoop daarmee misschien een betere baan te krijgen. Vaak kwam er niet eens antwoord op zijn brieven en zijn zorgvuldig gekopieerde werk. Maar ook in het oude Athene vormden de feesten ter ere van Dionysos en het publiek dat met duizenden in het theater zat te wachten op de stukken die waren geselecteerd, het punt van vertrek. Dat was de setting die Aischylos, Sofokles en Euripides tot het schrijven van hun tragedies aanzette. En zo is het op hoofdlijnen de hele geschiedenis door gebleven. Tot de negentiende eeuw. Tot de Romantiek, toen de nieuwe blikrichting dominant werd waar ik het eerder over had. Die later dankzij een subsidiërende overheid breed kon worden overgenomen en uitvergroot.

Misschien moeten wij constateren dat deze periode in feite een uitzondering is geweest op het normale patroon. Waar wij nu weer naar terugkeren. Een grondpatroon, dat interessant genoeg in de architectuur met zijn traditie van opdrachtgeverschap en programma van eisen altijd is blijven bestaan. Niets aan de hand dus? Een beetje achterover leunen en rustig laten komen? Nou, nee! Want als cultuurparticipatie de truck wordt van ons culturele leven in plaats van de aanhangwagen, dan moet participatie ook over de nodige paardenkracht beschikken. Dan is het stadium van de vrijblijvendheid voorbij.

Als wij niet willen vervallen in het eendimensionale model van alle macht aan de consument, van 'anything goes', dan zal het publiek, dat deel van het publiek waar ik het nu over heb, u en ik dus, wel actief moeten zijn. Zich van zijn verantwoordelijkheid bewust. Zoals je dat hier en daar ook al ziet, op het gebied van het erfgoed, de volkscultuur en vooral natuurlijk binnen de amateuristische kunstbeoefening.

Maar dan zal op alle terreinen van het culturele leven de cultuurminnende burger, nog zo'n woord, weer uit de mottenballen moeten worden gehaald. Om wat niet langer van bovenaf kan worden opgelegd, inderdaad van onderop op te bouwen. Als lid van

vriendenverenigingen, als donateur, vrijwilliger, noem maar op. Leef mee, met je portemonnee! Zoals ook de burgers in de negentiende eeuw actief waren voor hun culturele leven. Kijk naar de oprichting van het Concertgebouw in Amsterdam. Het publiek niet als passieve consument maar als burger, in de rol van opdrachtgever. Een beetje Amerikaanse toestanden dus. Civic patronage. Waar de overheid vervolgens, conform het Europese model, bij aan kan haken. Niet om dan de voorkeur van die burgers gauw weer te corrigeren, die burgers hun keuzen afhandig te maken, zoals nu vaak gebeurt. Maar om die burgers te helpen hun verantwoordelijkheid zo goed mogelijk waar te maken. Over dat soort participatie spreken wij dan. Participatie+. Cultuurparticipatie als een vorm van maatschappelijk engagement. Het publiek hoeft geen medeschepper worden. Het publiek moet wel aandachtig en kritisch kunnen luisteren. En mee duwen aan de kar.

Maar – zult u misschien tegenwerpen – is het wel reëel om dit van mensen te vragen? Wie heeft daar nog de tijd voor tegenwoordig, nog afgezien van het geld? En loop je geen groot gevaar dat er dingen mis gaan als de overheid het touw laat vieren voordat vaststaat dat andere partijen in de samenleving dat kunnen opvangen? Wat dit laatste betreft: ja, er zullen dingen mis gaan. Het risico wordt echter niet minder maar alleen maar groter als je de verantwoordelijkheid voor vitale delen van het culturele leven in zo overwegende mate bij de overheid en dan ook nog de centrale overheid legt als op dit moment het geval is. Eenvoudig omdat die overheid daar niet langer sterk genoeg voor is. Daar niet langer het gezag voor heeft. Spreid de verantwoordelijkheid en het risico daarom liever. Laat alle partijen meehelpen, burgers voorop. En uiteraard niet vrijblijvend. Want de inzet is dat in laatste instantie zij en niemand anders het culturele leven en de infrastructuur die daarbij hoort, moeten dragen. Omdat niemand anders dat kan. Maar wat als het konijnenhok dat de kinderen straks zelf moeten timmeren als vader Staat dat niet meer voor hen doet, een beetje scheef zal blijken te zijn en zelfs een beetje wankel? Ach, misschien is dat helemaal niet zo erg. Hoe vaak is de vreugde over het zelf gemaakte ding niet groter dan over het ding dat te krijgen is in de winkel? Zelfs als dat op bepaalde punten misschien beter is. Dat is het sentiment waarbij het cultuurbeleid veel meer dan tot nu toe aansluiting moet zien te vinden. Cultuur als iets wat je in eerste instantie niet zozeer koopt maar wat je vooral zelf moet doen. In ieder opzicht.

Dat vraagt natuurlijk om een diepte-investering, te beginnen met educatie. Kunst moet weer serieus geleerd worden en geoefend. En vroeg naar bed als er vals wordt gezongen. Want u denkt toch niet dat die koorknaapjes van Bach het leuk vonden waar die oude Izegrim iedere week mee aan kwam zetten. Gelukkig werd hun niets gevraagd. Anders zaten wij nu hoogstwaarschijnlijk zonder cantates en nog zo het een en ander.

Voor het Fonds voor Cultuurparticipatie, jong als het is, breken nieuwe tijden aan. Deelnemen aan cultuur, aan het culturele leven, krijgt een nieuwe betekenis en een grotere ernst. Ik zie het als een van de taken van het fonds om alle partijen - overheid, cultuurproducenten en cultuuraanbieders, en publiek – te helpen bij het verkennen van hun rol in de nieuwe verhoudingen. Vooral wat je nu precies van burgers kunt vragen en wat niet. En als je het publiek een stem wilt geven, waar vind je dan goede voorbeelden die navolging verdienen? Dat soort zaken, waarbij het Fonds voor Cultuurparticipatie optimaal gebruik kan maken van zijn nauwe betrekkingen met de andere cultuurfondsen.

Maar de eerste zorg moet zijn dat de grote politieke aandacht op dit moment voor onderwijs, ook culturele kennis en vaardigheden insluit. Pas dan komt er onder cultuurparticipatie een deugdelijk fundament te liggen.

Wordt er weer ordentelijk gezongen in het basisonderwijs; leren de kinderen daar weer een mooi gedichtje uit het hoofd? Vind je op middelbare scholen goede schoolkoren, orkesten en theaterclubs? Als dat het geval is, als kinderen weer op grote schaal leren om ook zelf te zingen, te spelen, te declameren, te tekenen, dan zitten wij op het goede spoor. Dan stelt dat leren van kunst ook echt iets voor. Eindelijk!

Ten slotte: China telt op dit moment zo'n 30 miljoen leerlingen piano. Mocht het ons allemaal toch te veel worden, dan zijn er daar vast een paar bij die graag voor ons de vlooiën- en de kraaiënmars komen spelen. En voor een bedrag waarvoor je zelf geen les kunt nemen. Dit ter geruststelling.

Th. H. Adams, 17 juni 2010